

Heide handhaven of (her)introduceren

Dat de oppervlakte heide door vergrassing kleiner begon te worden, was een belangrijk argument om in te grijpen. In veel natuurgebieden is dit nu teruggedrongen, maar hoe kunnen we daar op een golfbaan mee omgaan en wat zijn de effecten op het terrein?

TEKST EN FOTO'S: GUIDO HAMELINK, SANDER KRISTALIJN

Al jaren is heide een belangrijke aandachtstrekkertje in natuurbeheer. Ook niet raar als je bedenkt wat een fantastische beelden bloeiende heide geeft. Vanuit natuurbeheer en soortenbescherming heeft heide ook de aandacht; een aantal zeldzame diersoorten beperken zich grotendeels tot heideterreinen. Voor het gemak kunnen we onderscheid maken tussen twee typen heide: de droge en de vochtige heide. In de droge heide komen soorten voor als struikheide, kraaiheide en bosbes-soorten. In de vochtige heide domineert dopheide. Dit artikel zal zich met name richten op de drogere heide.

Soorten heide

Heide wordt gerekend tot de kleine of dwergheesters. Het zijn planten met kleine, leerachtige blaadjes bestand tegen zware klimatologische omstandigheden. In Nederland komen er drie hoofdsorten voor, maar nog veel meer soorten zijn er bij de tuinwinkel te vinden. De soort is in cultuur gebracht als sierplant.

Hieronder een korte beschrijving van de drie meest gebruikelijke soorten.

- Gewone dopheide (*Erica tetralix*) komt voor op natte tot vochtige zure grond op heidevelden en in hoogvenen, schrale graslanden en soms lichte bossen. Op een golfbaan zijn

het de schrale vennetjes en plaatsen die niet jaarrond onder water staan in bijvoorbeeld een flauwe oever of een 'waste area' waar deze soort zich vestigt. Dopheide kent nog twee andere soorten: de rode dopheide en de bezemdopheide. De rode dopheide is meer een soort van drogere gronden en zeer zeldzaam, de bezemdopheide komt net als gewone dopheide op de nattere gronden voor.

- Struikheide (*Calluna vulgaris*) komt voor op vochtige tot droog zure grond in heiden, op schrale graslanden en lichte bossen.

Korte struikheide met schrale grassoorten.

Kraaiheide te midden van de struikheide.

Kraaiheide afgewisseld met dopheide.

- Kraaiheide (*Empetum nigrum*) komt voor op natte droge tot zure zandgronden vooral op noordhellingen en in valleien, ook in naaldbossen, levend hoogveen en veenmosrietland.

Kraaiheide is geen onderdeel van de Ericaceae familie, dopheide en struikheide wel.

Bedreiging

Opvallend is dat alle drie de soorten waarde hechten aan voedselarme, zure

zandgrond. Dit houdt dan ook in dat de soorten gevoelig zijn voor bodemverrijking in die zin dat er snel overwoekering plaatsvindt door grassen en ruigtekruiden. In de huidige klimatologische omstandigheden is verrijking van de bodem een bedreiging voor de heide. Via de gebruikelijke neerslag komt er genoeg stikstof mee om het stikstofgehalte van de bodem dusdanig te verhogen dat grassen en (ruigte)kruiden de hei kunnen verdringen.

Niet puur natuur

Zo puur natuur is heide nu ook weer niet. Hei is een type begroeiing dat met name in het pionierstadium van een successiereeks voorkomt. De grote opkomst van struikheide zal in Nederland gelegen hebben rond de 14de eeuw. Door de organisatie van marken met het potstalsysteem, een landbouwmethodiek, werden de zandgronden intensief begraasd met schapen en koeien en ook afgeplagd. De plaggen werden uiteindelijk elders op het bouwland verwerkt. De verdere verarming van de toch al arme zandbodem had tot gevolg dat de heide een opmars heeft kunnen maken. Het is dan ook niet voor niets dat heide valt binnen de categorie halfnatuurlijke vegetatie omdat er altijd ingrijpen nodig is om heide in een bepaald landschap te handhaven. Er zijn verschillende methodes om heidegroei te stimuleren en te beheren, de hoofdzaak zoals in vele typen van beheer is het verschrallen, waardoor de concurrentie van andere plantengroei afneemt. De methodes zijn hieronder beschreven.

Begrazing

Wanneer de heide al aanwezig is, is begrazen een effectief middel. Het dier wat hier ingezet wordt is het schaap (met voorkeur soorten als het Drents en

het Kempisch heideschaap). Schapen eten vrijwel alle bladsoorten. Belangrijk is wel dat er genoeg grassen tussen staan omdat schapen een afwisselende voedingssamenstelling nodig hebben. Natuurlijk is het niet niks om voor het eerst op de golfbaan schapen in te zetten, maar er zijn genoeg goede ervaringen mee bij andere banen. Door de schapen met een flexgaas te verplaatsen, kunnen ze over de hele baan worden verplaatst. Bijkomend voordeel kan zijn de prunusverwijdering. Begrazing wordt inmiddels op verschillende banen toegepast en wordt vaak wel en soms niet als een welkom alternatief op het maaibeheer gezien. Op de Rosendaelsche wordt nu sinds twee jaar gebruik gemaakt van een groep schapen. De circa vijftig schapen worden door de greenkeeping verplaatst naar locaties waar het werk het meest nodig is. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van een raster (flexgaas) waarmee de schapen altijd alleen op die plekken komen waar dat gewenst is.

Zaad/heidestrooisel

Zaaien kan een manier zijn om heide te herintroduceren. Dit kan door zaad te kopen of door gebruik te maken van heidestrooisel van een andere locatie op het terrein of uit een aangrenzend natuurgebied.

Aanplant

Voor weinig geduld en een dikke portemonnee is aanplant een optie. Er zijn verschillende kwekers die heideplantjes kweken. Belangrijk is dat het een soort is dat het gaat om een natuurlijke soort en niet een veredelde variant.

Branden

Branden is een methode die met name wordt ingezet op plekken waar de heide weer gedeeltelijk een stadium teruggezet moet worden. Het is echter een methode die veel kennis vraagt en op een golfbaan zelden tot nooit de juiste zal blijken te zijn.

Plaggen

Afplaggen is een goede mogelijkheid wanneer heide moet worden opgebouwd vanaf niets. Wanneer er bijvoorbeeld in de rough een schrale toestand is en er vanuit het verleden bekend is dat er heidegroei heeft, kan het interessant zijn een deel van de begroeiing af te plaggen. Met afplaggen wordt een laagje verwijderd waarin het bovengrondse deel van de plant en een deel van de wortelzone wordt afgevoerd. Over het algemeen kan je dan met een centimeter of 10 / 15 weer op kale zandgrond uitkomen. Als er geen zaden in de bodem meer voorkomen of erg weinig, dan is het aan te bevelen na het plaggen

heidestrooisel over het terrein uit te spreiden om de vestiging van de hei te bespoedigen.

Maaien

De gebruikelijke groeicyclus van bijvoorbeeld struikheide is dat de plant van een lage pionierfase overgaat naar een struikachtige volgroeide fase. Om de structuur voor de golfbaan interessant te houden, kan het belangrijk zijn de heide af te maaien. 🌿

Guido Hamelink en Sander Kristalijn werken bij NLadviseurs – adviesbureau voor natuurbeheer en landschapsoptimalisering in Arnhem, tel. 06-43000297, www.nladviseurs.nl

Veluws heideschaap (links) en Kempisch heideschaap (rechts) bij de Rosendaelsche.

Kernwaarden heide

- *Cultuurhistorische waarde; heide laat de verbintenis met het oude landgebruik zien.*
- *Natuurwaarden: heideterreinen bieden aan verscheidene dier- en plantensoorten de gelegenheid tot vestiging.*
- *Esthetische waarde: heide is veelal een geliefd element in het landschap, met name in de bloeitijd.*
- *Golftechnisch: bij goed beheer, dat wil zeggen heide die qua structuur vrij dicht is en niet te hoog uitgroeit, kan goed gecombineerd worden met het golfspel.*